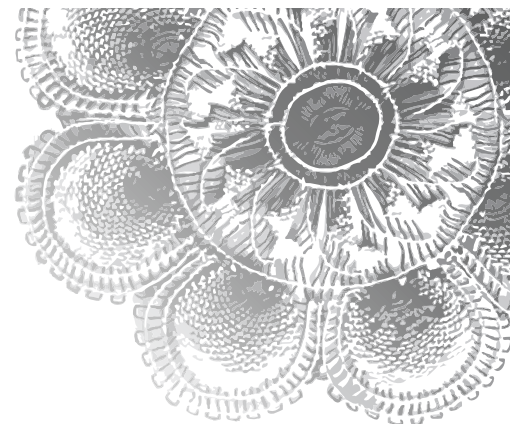
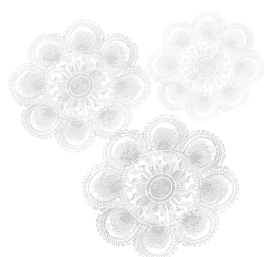

Guaraní

ÑEPYRŪRÃ: MITÃRUSU, MITÃKUÑA, KUÑAKARAI, KARAI

Péina Ministerio de Educación y Cultura omoĩ nde pópe ko aranduka nepytyvõtava ñane avañe'ẽ jaipurukuaave haña ha ñande aguara haña heseve pe jaikoha rupi.

Ne mbo'ehára nepytyvõta rejapo haña tembiapo iñepyrũmbýpe oĩva, ága ne añoite remoñe'ẽkuaa peve.

Nderehéntema oĩ pya'événtema ndekatupyryvo rehai ha remoñe'ẽ haña guaraníme: upevarã, remba'apo kyre'yva'erã ha rejapo tembiaporã ome'eva ndéve ne mbo'ehára, ha avei, rembojo'ave nde ikatumiháicha rehekávo katupyry reñe'ẽ ha rehaikuévo.

Iporã avei rehecha mba'eichaitépa ikatu ñamysãive ñe'ẽ guaraní jepuru oparupi, umi jaikoháre. Tove tojeikuaa ikatuha jaipuru guaraní opavave mba'e rehe ñañe'ẽ haña ha ikatuha jahai opaite mba'e jahaiséva ko ñane ñe'ẽme.

Eñeha'ãke ne mbo'ehaokotýpe toĩ guaraní ñe'ẽ rehegua.

Ha ipahaitépe, ko arandukápe oĩva ningo penepytyvõmi hañaante; peẽ ikatuve heitate tembiapo pejapove pendekatupyryvévo pehóvo.

Iporã reikuaami, mba'épa oñeha'arõ ndehegui ko ary kóvape:

Hesakã ichupe ohendúva ha ijehegui oikuaaukakuaa hemiandu ha hemimo'ã oipurukuévo ñe'ẽ hasy'yva rehegua; upekuévo oipuru hekopete ñe'ẽnguéra. Avei ohaiñepyrũ guaraníme mbykymi oipurúvo hendapete tai ha ñe'ẽnguéra.

Oñondive jajepyntaso ramo, ikatu hína jaha mombyryve ko he'ívagui!!

MBA'ÉICHAPA OÑEMOHENDA KO ARANDUKA.

Hyepýpe ko aranduka oguereko po mbo'epyrã aty rehegua umiape oĩ tembiaporã, ikatuhaguaicha nde katupyryve eñemongetahápe avei ehai ha emohesakã haña jehaipyre.

Ikatu hañaicha remba'apo porã ko arýpe tekoteve reikuaami koã ta'anga'i omo-hendáva ñande rembiapo.

**Ñañepyrũ
haña**

**Jajesarekomi
haña**

**Jaikuaave
haña**

**Ñamba'apo
ñane añomi**

**Ñamba'apo
oñondivepa**

**Jahechauka
haña arandu
mbo'epy rehegua**

KATUPYRYKUÉRA OJEHUPYTYVA'ERÃ PRIMER CICLO PE COMPETENCIAS

Hesakã ichupe ohendúva ha ijehegui oikuaaukakuaa hemiandu ha hemimo'ã oipurukuévo ñe'ẽ hasy'ỹva rehegua; upekuévo oipuru hekopete ñe'ẽnguéra. Avei ohaiñepyrũ guaraníme mbykymi oipurúvo hendapete tai ha ñe'ẽnguéra.

CAPACIDADES

Ikatupyry ohendukuaa ha oñe'ẽkuaa haḡua	
Ohendukuaa	Hesakã ichupe ohendúva: • Oha'ã mba'érehepa oñe'ẽne texto ohendútava. • Omohesakã porã mba'épa he'ise ñe'ẽ ipyahúva ichupe. • Hesakã porã ichupe mba'etépa he'ise ñe'ẽ ohendúva, ikatúgui umíva ojepuru ambueháicha avei. • Oikuaa porã mba'emba'érepa oñe'ẽne texto (moñe'ẽrã, ñe'ẽpoty, purahéi...) ohendúvape ha oguenohẽkuaa ichugui ikarakukuete. • Moñe'ẽrã ohendúvagui, ohekýikuaa: mavamávapa ojapo, mba'épa ojapo, mba'éichapa heko, moõpa ha araka'épa oiko oñemombe'úva • Ohechakuaa mba'épa oñandu umi oñe'ẽnevare texto pe ohechakuaarupi ñe'ẽryryi, ñe'ẽsoso, ñe'ẽkunu'ũ ha mba'e. • Oikuaa mba'eraẽpa ojehu ha hapykuéri omohenda hekopete umi ojuhúva uperire, oñemombe'uhaguéicha. • Ohechakuaa umi oñemombe'úvapa oiko gueteri avei ko'ágã rupi terãpa nahániri. • Iñakãgui omohu'ã ambueháicha ohendúva ha omohesakã mba'érepa ojapo upéicha.

Oñe'ëkuaa	Iñe'ë katu • Omombe'u porã mba'emba'épa ojapo jepi arako'ëre. • Imandu'a ha omombe'u káso, maravichu, mombe'urã ha mba'e. • Oñomongeta iñirũnguéra ndive ha he'i hemiandu oporapo'i terã oñembohory'ỹre hapicha remiandúre. • Omoġuahẽ hapichakuérape hemiandu ha hemimo'ã ohecháva rehe ta'angápe, térã moñe'ërã ohendúva rehe. • Oñomongeta iñirũ ndive oipurukuévo ñe'ë momaitei rehegua, jekuaauka rehegua ha ñe'ëndy ogaygua rehegua avei. • Omombe'u mba'éichapa oñe'ë, oñemonde, oñemongu'e ha mba'e umi jahecha tapiáva ta'angambyrýpe terã jaikoha rupi • Omohenda porã omombe'úva oñepyrũhagui opa peve. • Imandu'a ha omombe'u jey mba'e rehepa oñe'ë ha oñeñomongeta hína kuri omoambue'ỹre mba'eve omombykykuévo. • Ojapo ijehegui, iñakãguinte mombe'urã ha mba'e.
Ikatupyry ohai ha omohesakã haġua jehaipyre	
Jehaipyre ñemohesakã	Hesakã ichupe omoñe'ëva • Oha'ã mba'e rehepa oñe'ëne kuaitiahai. • Ohechakuaa pe kuatahípa mba'éichagua (receta, pohã rehegua, ñe'ëpoty, memorándum, ha mba'e). • Omohesakã mba'épa he'ise ñe'ë ipyahúva ichupe moñe'ërãme. • Ohechakuaa kuatiahaiapyrégui: mavamávapa ojapo, mba'épa ojapo, mba'éichapa heko, moõpa ha araka'épa oiko pe oñemombe'úva . • Ohechakuaa umi oñemombe'úva jehaipyrépepa ikatu oiméne ojehu terãpa oñeimo'ãreiva reheguánte . • Omohenda porã omombe'úva oñepyrũhagui opa peve.
Ohaikuaa	Ohaikuévo: • Ombojoaju taikuéra hyapu ndive ohaikuévo. • Ohaikuévo, oñeha'ã ilétra ohaijoja porã. • Ohai porã jehaipyre oipurukuévo hekopete muanduhe, taikuéra, tĩgua rechaukaha ha mba'e.

MBO'EPYRÃ ATY PETEĨHA

GUARANI KO'AĞAGUA

Ko mbo'epyrã atýpe, temimbo'e ikatupyryta ko'ã mba'épe:

Ohendukuaa ha oñe'ẽkuaa:

- Oñomongeta iñirũ ndive oipurukuévo ñe'ẽ momaitei rehegua, jekuaauka rehegua ha ñe'ëndy ogaygua rehegua avei.
- Omoguahẽ hapichakuérape hemiandu ha hemimo'ã ohecháva rehe ta'angápe, terã moñe'ẽrã ohendúva rehe.
- Oha'ã mba'erehépa oñe'ẽne texto ohendútava.
- Omohesakã porã mba'épa he'ise ñe'ẽ ipyahúva ichupe.
- Hesakã porã ichupe mba'etépa he'ise ñe'ẽ ohendúva, ikatúgui umíva ojepuru ambueháicha avei.
- Ohechakuaa mba'épa oñandu umi oñe'ẽvare textope, ohechakuaarupi ñe'ẽryjy, ñe'ẽsoso, ñe'ẽkunu'ũ ha mba'e.

Ñañepyrũ hağua:

Jajesarekomi ta'angakuérare:

Ñaromongeta

- Reñe'ẽ jepi guaraníme? Mba'éichahápe?
- Máva oipuru guaraní pe reikoháre?
- Guaraníme piko ikatu ñañe'ẽ opaite mba'ére?
- Mba'éicha reñeñandu reñe'ẽramo guaraníme?

Ñamba'apo oñondivepa

Ñañembyaty mbohapy oñondive ha ñamaña ta'angakuérare ñambohovái hağua porandu hesegua:

- Mba'emba'e jahecha ta'angakuérape?
- Mba'e ñe'ẽ oipuru hikuái hína, ndéve ġuarã?
- Ndépa ere oñe'ẽha guaraníme meme hikuái terãpa nahániri?

Ñañombyatypa oñondive mbo'ehaokotýpe ha ñañomongeta oñondivepa. Ñañeha'ã tove opavave toñe'ẽ ha ñañaiméirõ he'íva rehe ñahendupa rire, ñamohesakã ja'eseva'ekue ja'apo'i'ỹre avavépe.

Ko'áva jahechakuaáta ñañe'ẽnguévo:

- Ñañe'ẽta guaranimeme.
- Ñañeha'ãta ñañe'ẽ ñambojehe'a'ỹre.
- Tekotevētereírõnte jaipurúta ñe'ẽ ambue.
- Ñañeha'ãta jaipuru ñe'ẽ jarrepeti'ỹre. Jaheka ñe'ẽ ojoguáva he'isévape.

Jahechauka hağua arandu mbo'epy rehegua

Opa rire ñane rembiapo, oñondive jahechami jahupytýpa umi ja'eva'ekue jahechakuaataha ñañe'ẽnguévo. Oimérõ ndajahupytýi jahechami mba'éichapa ikatu jaha porãve hese.

Tembiaporã:

- Aporandúta che rogaygukuérape mba'éicha javérõpa oipuru guaraní.
- Aporandúta avei chupekuéra mba'épa he'i pe guaranípa ikatu ojeipuru opavave mba'ére oñe'ẽ hağua.
- Ikatu avei aporandu che rogaykereguápe.

Jajesarekomi haġua:

Ñane retã oguereko mokõi ñe'ẽ ojekuaáva “Lenguas oficiales” ramo. Mokõivéva, he'íháicha ñande Léi Guasu, opavave ñane retãme oikóva oikuaa ha oipurukuaava'erã. Heta arýma guaraní oñemboyke ha paraguaigua oñe'ẽva guaraníme oaprendemante'arã castellano ikatu haġua ojapo heta mba'e. Oĩ he'iva guaraní ogapypeguanteha voi ha ñe'ẽpotyperánteha. Ndaupéichai, añetehápe. Opavave ñe'ẽ oĩva yvyape ári ikatu ojeipuru opavave mba'e rehe oñe'ẽ haġua. Oimérõ tekotevẽ, guaraní rehe oñemba'apomínte'arã iñe'ẽnguéra ojepysove haġua ha jai-puru ñañe'ẽ haġua opárupi ha opa mba'ére. Iporã reikuaami avei ramoite ñane retã oguerekoha Ley de Lenguas ikatu oipysyrõtava ñane ñe'ẽnguéra imbareteteve haġua hikuái.

Ñañepyrũ haġua:

Ñanemandu'ami maiteikuéra rehe guaraníme ha ñañomongeta oñondive:

Ko'ẽ

asaje

Pyhareve - pyhareve asaje

Ka'aru

Pyhare

Ñañomongeta maiteikuéra jaipurúva pyhareve guive pyhare peve. Ja'emi ojoguápa maitei ojepurúva castellánope terãpa nahániri. Mba'épe ojoavy hikuái.

Ñamba'apo ñane aňomi

Ñambohovái ko'ã maitei. Ñañomongetami upekuévo:

- ▶ Mba'éichapa neko'ẽ..... Ha nde?
- ▶ Mba'éichapa ndepyhareve:.....Ha nde?
- ▶ Mba'éichapa ndeasaje:.....Ha nde?

- ▶ Mba'éichapa ndeka'aru:.....Ha nde?
- ▶ Mba'éichapa ndepyhare.....Ha nde?
- Iporã ñañoimoirũ ha ñañoimongeta jaipurukuévo ñe'ẽ momaitei rehegua, ha jahechakuaa ojoavyha maiteikuéra castellano peguágui. Ñe'ẽ guaraní heko peteĩháicha oĩ rupi ipype kuaatyeta imba'énteva omoambuéva ichupe.
- Ñanemandu'ami avei ñe'ẽnguéra jaipurúva jajekuaauka haña:
- Ñamami ta'angáre:

- Mba'éichapa?

- Che Luqueygua. Ha nde?

- Cheréra Mirta. Ha nde?

- Iporãnte. Ha nde?

- Che San Pedrogua.

- Che cheréra Raquel

- Iporãnte avei.

Jaikuaave haña:

- Ñaporomomaitei jave, iporã ñamaña ñande rapicha resáre ha japukavymi. Jajopykuévo ipo, jajopy poráva'erã, upéicha ramo, ja'ehína ichupe ikatuha ojerovia ñanderehe. Japoko kyhyje gua-súrõ katu, ja'e hína ñande rapichápe ndojeroviái'arãha ñanderehe.
- Nañahenduporáirõ héra, nañatĩri'arã ñaporandu jey haña; ikatúrõ, jaguereko'a'rá ñane akãme héra; opavave oñeñandu porã oñehe-nóiramo ichupe heraité rupive.

Ñamba'apo oñondivepa

Ñañoimoirũ ñañoimongeta haña:

- Ñaporomomaiteirãe.
- Ja'e ñande réra ha ñaporandu avei ichupe.
- Upéi, ñañoimongeta mbykymi ñaporandúvo oñe'ẽkuaápa guaraníme.

Upéva oiko aja, oĩta ñane irũ apytépe ojapysakáva ñanderehe ha upéi he'ítava ñandéve mba'éichapa ñañoimongeta ha'e ohechaháicha.

Ñañepyrũ haġua:

Ñamaña porãmi ko'ãġa ta'angakuérare ha ñanemandu'ami mba'éichapa jaipuru ñande rogayguakuéra rehegua réra:

Kuña ha kuimba'e oipurúva

Jarýi

Taita

Tamói/ramói abuelo

Sy

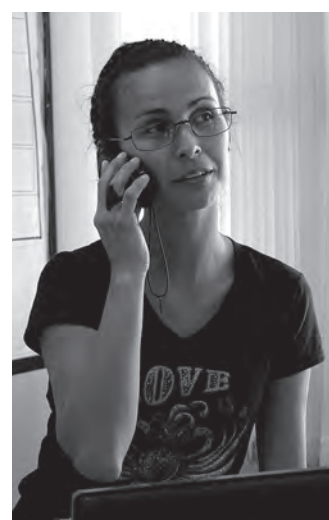
Túva

Temiarirõ/remiarirõ

tovaja

uke'i

Ko'áva ko'ã ñe'ẽ ikatu oipuru kuña ha kuimba'e.

Ñe'ẽ kuñánte oipurúva:

Ñe'ẽnguéra Kuimba'ẽnte oipurúva:

Toñomongeta oñondive ko'ã ta'anga. Ñande ja'e oñondive, oñoirũ, mba'épa he'i ojupe:

Jaipurúta maitei ha ñe'ẽ ñande rogaygua rehegua.

Ñamba'apo oñondivepa

Ñahendu ñane irũnguéra oñe'ẽramo ha ñamoinge ñane akãme umi ñe'ẽ oiméro ndajaikuaái terã ndajaipurugasúi jaipurúgui castellanoguigua ñe'ẽ.

Ñaipytyvõ ñane irũme jahechakuaávo hendive mba'éichapa oho hembiaapo.

Jahechauka hañua arandu mbo'epy rehegua

Pytyvõhára ñanepytyvõ ohechakuaávo ñane rembiapópe:

- Ñañeha'ãpa ñañe'ẽ guaraníme meme.
- Ñañeha'ápa ani ñambojopara rei natekotevẽihápe.
- Jaipurúpa hendápe ñe'ẽ maitei rehegua.
- Jaipurúpa kuña ha kuimba'eháicha, ñe'ẽnguéra ñande rogapyre rehegua.
- Ñañe'ẽvopa ñande rory, ñamaña ñane irũ rehe ha ñañeha'ã toñeñandu porã.

Ñahendumi pytyvõhára omoñe'ẽrõ ñandéve moñe'ẽrã. Jajepysaka porãke hese jaikuaa hañua mba'éichagua temiandúpa oĩ ipype. Ñanemandu'áke ñahendúvare. Upéi ñamba'apóta ñane akãme opytávagui ñandéve añóntema hína.

Ñañepyrũ hañua:

Ñahendu mboyve

- Mymbakuéra piko oñe'ẽ avei terãpa nahániri?. Noñe'ẽi ñandéicha ajépa?.
- Mba'éicha oikuaauka ñandéve hembipota?.
- Mba'éichagua mymba jaguereko ñande rógape?.

Ñahendúta moñe'ẽra hérava **Ka'i ha Karaja**, omoñe'ẽvo ñandéve mbo'ehára:

Peteĩ jevy ojupi hikuái yvyra rakãre yva reka. Upe jave ou Tupãsy ho'u hañua yva. Ojerure chupekuéra oitymi hañua chupe yva oĩva yvate.

Karaja ha Ka'i, pukahápe, oity chupe ipirekuénte.

Ipochoy Tupãsy a he'i péicha:

-Toiko pendehegui mymba.

Ka'i ha Karaja upe ára guive yvyra rakãremante oiko.

Balbina Paredes de Torres ojavova'ekue.

Ñamba'apo ñane añomi

Jajeapysakapa rire, ñamba'apomi. Ja'éta mávapa pe oĩ porãva:

Moñe'ẽrã ñahendúva omombe'u :

- Ka'i rekovekue.
- ka'i ha Karaja rembiasakue.
- Ka'i ha Karaja rembiapovaikue.

Ka'i ha Karaja:

- Ho'upa yva ahéno.
- Ohepyme'ẽ yva.
- Ho'u yva yvyra rakãre.

Ka'i ha Karaja:

- Oñembohory ojuehe.
- Osapukái ka'aguýpe.
- Oñembohory Tupãsyre.

Ñanemandu'ami jey ñahenduva'ékuére ha ñamomembe'u jey oikova'ekue oikohaguéicha.

Upevarã ñamoha'anga. Ha ta'anga rupive ñamombe'u jey oikova'ekue.

Ja'emi mba'éichapa jahecha Ka'i ha Karaja rembiapo. Jahechami mávapa ko'ã apytépe oho ñande ñañandúvare. Ñañomongetami hese ha ja'e mba'érepa jaiporavo umi jaiporavóva ko'ã apytépe:

- Ka'i ha Karaja ipy'a porã.
- Ka'i ha Karaja ndahekoporãi.
- Ka'i ha Karaja nomomba'éi avave hapíchápe.
- Ka'i ha Karaja péichante voi, ndañandepochýiva'erã upévare.

MBO'EPYRÃ ATY MOKÕIHA

MBORAYHU ASY

Ko mbo'epyrã atýpe, temimbo'ekuéra ikatupyrýta:

Ohendu ha oñe'ẽkuaa:

- Oikuaa mba'eraẽpa ojehu ha hapykuéri omohenda hekopete umi ojuhúva upe-
rire, oñemombe'uhaguéicha.
- Omohenda porã omombe'úva oñepyrũha guive opa peve.
- Imandu'a ha omombe'u jey mba'e rehepa oñeñe'ẽ ha oñeñomongeta hína kuri
omoambue'ỹre mba'eve omombykykuévo.
- Ohechakuaa umi oñemombe'úvapa oiko gueteri avei ko'ágã rupi terãpa nahá-
niri.
- Ojapo ijehegui, iñakãguinte mombe'urã ha mba'e.

Nãñepyrũ haãua:

- Mba'éicha javérõ ja'e ñande rapicháre iñañaha?
- Jaikuaa piko ko purahéi?. Mba'e rehe oiméne héra "Causa neñaña?"
- Japorohayhúrõ piko ja'e kuaa ñane mborayhujára rehe iñañaha?. Mba'ere
upéva?

Causa Neñaña

(Letra: Emiliano R. Fernández - Música: Diosnel Chase)

Asẽtante aharei umi ka'aguy mbytére

Tajahéi che rekovére marã piko aipotave

Neñañagui chendive ãicha chembopadeséva.

Ndereroviáigui ha'éva chereja tajeperde

Cristiana jepepa nde rejuva'ekue mundopýpe

Remyakỹvo tesaýpe tapemi cheguataha

Ndepy'apa chekamba chekambiávo otroitére

che apensava'ekue nde ykére aimévo che señora.

Kovamínte che kamba aheja ndéve ahakuévo
Che aha kuarahy reikévo ahekávo ka'aguy
Ndaipotavéima jasy hataindy omyasãi che 'ári
tovénte tou chepiári yvytu vevui'asy

Reíma che apensave ajuvévo ne rendápe
reiméma reimesehápe ne rembiayhúndie neaño
che ahátante aha'arõ la muerte cada momento
en vez de ko sufrimiento ombo'i che korasõ.

Ñamba'apo oñondivepa

- Ñahendu jey purahéi oimérõ nahesakãi ñandéve.
- Ñañomongetami ñane irũ ndive ha ñamohesakã mba'épa he'ise :
 - Tajahéi che rekovére.
 - Cristiana jepepa nde rejuva'ekue mundopýpe.
 - Che aha kuarahy reikévo ahekávo ka'aguy.
 - Tovénte tou chepiári yvytu vevui asy.
- Ja'emi mba'éichagua temiandúpa omboaho'i ijapoharépe ajeve ohai umi ñe'ẽ ñamyesakãva'ekue.
- Ñañomongeta ha ñambohovái hesakãháicha ñandéve:
 - a. Mba'ére piko Kuña omboyke Karia'ýpe?
 - b. Mba'e piko oguerombyasy pe karia'y?
 - c. Mba'érepa pe karia'y he'i ohoseha ka'aguýre? Mba'éne piko pe "ka'aguy"?

Ñamba'apo oñondivepa

Ñañembyaty ha oñondive, ñañomongeta ha ñañeha'ã ñamboguapy ta'anga, kua-tia ñembosa'y térã ñoha'anga rupive mba'emba'e temiandúpa oñemoġuahẽuka ko purahéi rupive. Ikatu hina ñambojoja, techapyrãrõnte, umi temiandu, ñande rekoha rehe:

- Mborayhu: kuarahy resẽ... kuarahy reike... yvotyty...
- Mborayhu'ỹ: arai, arasunu... ha péicha, jaipuru ñande rekoha rehegua ñaipytyvõ haġua ñane rembiapo.
- Jahechaukakuévo ñane rembiapo, ñamohesakã porã ñane remiandu pe oñemombe'úva rehe purahéipe.
- Ja'éta ñane irũnguérape, añetehápe mba'épa oñemombe'u: Umi jaikuaa porãva oikoha añetehápe.
- Ja'éta avei chupekuéra umi ñane remimo'ãguinte osẽva: ñande ja'éva ñande-jehegui mba'érepa oiko, mba'épa oiméne oñandu ha mba'e.

Jahechauka haġua arandu mbo'epy rehegua

Ñane irũnguéra ohechaukávo hembiapo, jajesareko porãva'erã mba'éichapa omombe'u hikuái ha upekuévo, ñañemoaranduve ha avei ñaipytyvõ ichupekuéra oimérõ noĩporãiva hembiapópe ha ikatúva ojapo porãve.

- Opavavépa oñe'ẽ ijatykuérape.
- Oñeha'ãpa hikuái oipuru ñe'ẽporavopyre.
- Nombojoparareíripa hikuái, oñeha'ãpa he'imeme haġua guaraníme he'iséva.
- Omoñepyrũpa hikuái oñepyrũhaġuáicha: omombe'u mba'e rehepa oñe'ẽta, oñe'ẽnguévo, omohenda he'íva hesakã haġuáicha ñandéve umi he'iséva, nombojeheapái ojuehe he'iséva; ojoaju porã ojuehe hemimo'ãkuéra ha upéi, igústó pe omombe'uháicha.

Ñañepyrũ haũa:

Pytyvõhára omoñe'ẽmboyve, ñamaña ta'angáre ha ja'e:

Mba'épa oñandúne kuña ha kuimba'e oñoañuáva?

Mávapa ope ohótava, karia'y térã kuñataĩ... ohónepa mombyry?

Ahamapara'e mombyrymi che rógagui? Moõpa ahara'e? Mba'éichapa añeñandu upe jave?

Ndaháirõ gueteri moõve: Ahasépa? Mba'éichapa añeñandúne? Mba'érepa?

Ñamba'apomieve jahávo!

Ñahendumi kirirĩhámete ñane pytyvõhára omoñe'ẽrõ:

Ahámante ndehogui

Jajuehejámante ipaha,
rohejáta che kyvy,
nendivéma ndikatúi
che mborayhu ipoty.

Roañuámante ipaha,
tesaýpe romboykue,
rohayhúramo jepe
ndikatuvéima apyta.

Mokõivéva jajoayhu,
mokõivéva jasufri,
ñamanoite peve jaraháne
ñane korasõme, mbytete,
mborayhu añeteguáva
ndaikatúiva ñamboyke.

Oñondive ndikatúi,
ijára nde rekove
che rekovéicha avei
ha upévarema aha
ndehegui mombyryete.

Mburukuja rembiapokue.

Ñamba'apo oñondivepa

- Aiporavo peteĩ che irūrã, ha hendive:
 - Oremandu'a jey ñe'ẽpoty ambuére ha romombe'u oremandu'áva ichugui. Upe-
rire, ro'e mba'épepa ojojogua ko ñe'ẽpoty ha ambue rohenduva'ekue. Oimérõ
oreresaráima, rojerure jey mbo'ehárape tomoñe'ẽ jey.
 - Ro'e mba'érepa rohecha upéicha.
 - Oremandu'ávo upe ñe'ẽpotýre, oremandu'apaité oje'eva'ekue oikoha, ku
oñemombe'uhaguéicha.
 - Roñembyaty irundy ore irũ ndive, ha romba'apo "Ahámante ndehegui" rehe:
 - Mba'ére ndikatúi opyta oñondive hikuái?. Mba'éicha reikuaa upéva?
 - Oiko piko ko'ágã rupi upéicha avei? Oĩ piko tembireko ha ména ojopoíva? Mba'ére
oiko umi mba'e?
 - Mba'e jaguerekova'erã ñande rogapýpe ani hağua ñane familia oñembyai?
 - Mba'éicha ojoguereko'arã kuña ha kuimba'e ani hağua imborayhu oso?
 - Jahecháramo hetaha umi mba'e ko'ágã rupi, mba'e mbuku ikatu ñande jajapo ani
hağua oikove.
 - Añete piko kuña ańónte oñeha'áva'erã ani hağua opa mborayhu? Mba'ere piko
ere?
 - Mba'e ajapota che che mborayhu imbareteve hağua?

Ñañomongeta ko'ã mba'ére ñane irũnguéra ndive ha oñondivepa ja'e mba'éicha
va'erãpa mborayhu ani hağua oso térã kuña ha kuimba'e ojopoi ojuehegui.Ñande
pytyvõhára ohai:

MBORAYHU:

- Ñañomoirũ ñande rapicha ndive, ha ñañemandu'ami jevy Mburukuja ñe'ẽpotýre. Tekotevérõ, jajerure jey pytyvõhárape tomoñe'ẽ jey ñandéve. Ñañomongeta

- Mba'étepa ojehu ichupekuéra ra'e?

- Mba'éichapa ahecha che upe ojuhúva chupekuéra?

- Chéve ojehu ramo, mba'e ajapóne?

Roñomogetami rire ko'ã mba'e rehe ore pytyvõhára ndive, oreañohápe romba'apo:

Ñamba'apo ñane añomi

- Ajapo mombe'urã ñe'ẽpotýgui, añe'ẽhápenete, ahaí'ýre:

Ambohéra kuña ojekuaáva ta'angape, oañuáva hína karia'ýpe:

- Ambohéra kuimba'e oporañuáva:

- Ha'e omendávapa hikuái terãpa nahániri, ha mba'érepa ha'e upéva:

- Ha'emba'épa he'i hikuái ojupe ojedespedikuévo:

- Ha'e avei mba'épa ojapóta kuña oho rire karia'y ykéregui.

- Ha'e avei mba'épa ojapóta karia'y.

- Ko'áva, terã ambue mba'ére, ajepy'amongeta ha che akãgui ajapo peteĩ mombe'urã mbykymi.

Ajapokuévo mombe'urã, pytyvõhára chepytyvõ ikatu haña oguereko katuete ko'ã mba'e:

- Héra.

- Iñepyrũmby.

- Mba'epa ojehu.

- Mba'éichapa opa.

- Avei, ajapokuévo mombe'umi, ahechakuaava'erã tove iñepyrũmby guive opa peve oñembojoaju porã ojuehe umi ñe'ẽ aipurúva.

- Aikuaauka haġua che rembiapo, añembyaty che irũ ndive ha oñondive, romombe'u ojupe ore remabiapo.

- Romombe'u opavave ore irũme peteĩteĩ, ikatuha peve.

Jajesarekomi haġua

Ñamoñepyrũ jehaikuaa rehegua jahávo:

Iporã jakesareko ha jaikuaakuaa jahávo guaraní taikuéra, achegety ramo ojekuaáva:

Tai tuicháva:

A Ñ C H E Ë G Ñ H I Ñ J K L M M B N N D N G N T Ñ O Ñ P R R R S T U V Y Ñ '

Tai michĩva:

a ã c h e ë g ñ h i ñ j k l m m b n n d n g n t ñ o ñ p r r r s t u ñ v y ñ '

Pytyvõhára ndive jaikuaa mba'éichapa ñamoñe'ẽ taikuéra.

Jajapo achegety tuicháva ha ñamoĩ ñane mbo'ehakotýpe jahechami haġua jepi arako'ẽre.

Ñahendumi ñe'ẽpoty ohaiva'ekue

GILBERTO RAMÍREZ SANTACRUZ

Ñane pytyvõhára omoñe'ẽ juky asy ñandéve.

POLCAS (o Biografías Campesinas)

Ka'aru amangy che año peteĩ,

nosẽi kuarahy che rasẽ rei;

avevesete che pepo akỹ,

tuju apére aguapy guapy.

Ka'aru amangy ha nde nereiméi,

che py'a rasy aropurahéi;

mamópa reime nde che ñasaindy,

cheko pyhare pe nde rehe'ỹ.

Aháta aheka ahejava`ekue,

ajuhu vaerã amano mboyve.

Ko'ápe opyta che rekovekue

ha ko amangy to mbogue mbogue.

Ka'aru amangy che tarovaite,

ambyasy asy roheja hague;

hi'ánte je'y rojuru pyte,

jepémo huguy ko ñande rembe.

Ka'aru amangy mba'épa ere,

hi'ã che mboyku, upéi cheipyte;

anga tajuha ahayhu vaekue

ha mbeguekatu tamboykue mboykue.

Aháta aheka aheja vaekue,

ajuhu vaerã amano mboyve.

Ko'ápe opyta che rekovekue

ha ko amangy to mbogue mbogue.

Ñahendupa rire pytyvõhára omoñe'ẽrõ, ñañomongetami :

- Pe ñe'ẽpoty rera piko he'i ndéve mba'épa oĩ hyepýpe terãpa nahániri? Mba'érepa?
- Ere peteĩ mba'e reñandúva ehendupa rire ñe'ẽpoty. Emombe'u mba'érepa re-ñandu péicha.

Ñamba'apo oñondivepa

Ñañembyaty irundy térã po temimbo'e oñondive ha ñamba'apo ñamohesakãvo ñahenduva'ekue.

1. Oñondive ñamohesakã mba'eichagua temiandúpa omoġuahẽ ñandéve ñe'ẽpoty, ha umi temiandukuéra ñambosa'y; upéva hína he'ise ñañemoĩha peteĩ ñe'ẽme ja'e haġua tembiasýpa pytã terãpa hũngy... ha mba'érepa. Jahechava'erã irundy térã po temiandu omoguahẽva pe ñe'ẽpoty. Ñamboguapy kuatiáre umi sa'ykuéra jahechauka haġua ñane irũnguérape.
2. Jajapo kuatia ku'i rupive mba'épa omoġuahẽ ñandéve ñe'ẽpoty. Upépe ñamoha'anga ha ñamohenda haihára remiandu. Jaipuru diario, revista ha opaichagua kuatiahaipyre ha'angáva guive, ha oñondive ñañemoĩ peteĩ ñe'ẽme jajapo haġua ñane rembiapo.
3. Jaipuru tuju ikatúva ñamoldea ha oñondive, jajapo ta'anga ohechaukáva temiandu omoġuahẽva ñe'ẽpoty. Umi ta'angakéra, oñondivepa, omobe'ujeya'erã haihára remiandu ha avei ñane remiandu. Ikatu avei jaipuru yvyra rogue, yvyra'i, yvyku'i ha ambue mba'e ñaneipytyvõva jaikuaauka haġua mba'épa he'ise ñe'ẽpotýpe.

Peteĩ aty ohasapa rire omobe'u ha ohechauka hembiapo, opytava'erã ohendu haġua mba'épa he'i ichupekuéra iñirũ ha pytyvõhára, ha upéi ha'ekuéra he'iva'erã mba'éichapa ohecha pe oje'éva ichupekuéra.

MBO'EPYRÃ ATY MBOHAPYHA

MBA'APOHÁRA

Ko mbo'epyrã atýpe, temimbo'ekuéra ikatupyryta:

- Ohechakuaa mba'épa oñandu umi oñeñe'ẽvare téxto pe, ohechakuaarupi ñe'ẽryryi, ñe'ẽsoso, ñe'ẽkunu'ũ ha mba'e.
- Omoguahẽ hapichakuérape hemiandu ha hemimo'ã ohecháva rehe ta'angápe, terã moñe'ẽrã ohendúva rehe.
- Omohenda porã omombe'úva oñepyrũhagui opa peve.
- Imandu'a ha omombe'u jey mba'é rehepa oñeñe'ẽ.
- Ohechakuaa umi oñemombe'úva jehaipyrépepa ikatu oiméne ojehu terãpa oñeimo'ãreiva reheguánte
- Omohenda porã omombe'úva oñepyrũhagui opa peve.
- Imandu'a ha omombe'u jey mba'e rehepa oñeñe'ẽ.
- Ombojoaju taikuéra hyapu ndive ohaikuévo.

Ñañepyrũmi haġua:

Jajesareko porãmi ko'ã ta'anga rehe:

Ñañomongetami:

- Mba'épepa omba'apo umi kuña jahecháva ta'angápe?
- Omba'apópa hógape térãpa nahániri. Mba'érepa ere?
- Oĩpa kuña ohóva tetã ambuépe omba'apo haġua umichagua tembiapópe?
- Mba'érepa oiméne oho ñane retãgui kuña paraguái omba'apo haġua tetã ambuépe?
- Mba'éichapa oiméne ohasa hikuái upe mombyryha rupi, ohasa asýnepa térãpa nahániri? Mba'érepa ere?

Jajesarekomieve ko'áva rehe:

Ñamba'apo oñondivepa

Ñamoirũ ñañomongeta ha ñambohovái ko'ã mba'e:

- Umi mba'apohára jahecháva ko'ápe piko oĩ gueteri ñane retãpýre térãpa nahániri. Mba'épa reñandu rehechávo ichupekuéra?. Oiméne piko ohasa porã hikuái térãpa nahániri?. Mba'érepa ere?. Hembýnepa ichupekuéra ikatu haña ojogua oikotevẽmíva terãpa hi'upyrãnte ohupytýne hikuái?.

- Mba'éichagua mba'apohárapa oikotevẽ ñane retã nde rehechaháicha. Umivarãpa oñemoaranduva'erã terãpa nahániri?.

Ñambohovái rire, ñañembyaty irundy terã po oñondive ha ñañemoĩ peteĩ ñe'ẽme ñamoñuahẽ haña ñane remimo'ã ñane irũnguérape.

Ñamombe'ukuévo ñane rembiapo, jajesareko porã ñane irũnguéra rehe jahechápa hesakã ichupekuéra ja'éva. Upéi jaheja ichupekuéra toporandu ñandéve oikuaasevéva.

Iporã upéi ñahendu mba'épa he'i pytyvõhára ñane rembiapóre ikatu hañaicha ñañe'ẽ porãve jahávo. Ha ñahendumi avei mba'épa he'i ñane irũnguéra.

Iporã jahugami oñondive. Jajesareko ko escalera rehe ha jajapo ojeruréva upépe. Pytyvõhára ñanepytyvõta upevarã. Ndajajapói ramo he'iháicha, jaguejy jevy peteĩ escalón.

Pe mitã'i ojekuaáva pépe piko iñakã-
ne térã iñarandu, mba'erepa ere?;
mba'éichapa rehecha pe imbo'ehárape,
oipytyvõtapa ichupe terãpa nahániri?;
eremi mba'éichapa rehecha mbo'ehára
rembiapo

Nde hina pe hasýva: emombe'umi
mba'épa eporandu pohanohárape
ha mba'épa he'i ndéve; mba'épa
ojehu ndéve ha mba'éichapa reñe-
ñandu; rejeroviápa pohanohárare
térãpa nahániri

Nde hina ko mba'apohára. Eremi
mba'épa rejapo; mávape guarã;
mboýpa ojehepyme'ëta ndéve;
mboýpa omba'apo nendive; ndépa
remba'apose siempre pévape te-
rápa remomabuese ne profesión.

Kóva nde rogaykeregua: eremi
mba'épepa omba'apo, moõpa
oĩ, mba'éichapa héra; mba'etépa
ojehu hina; emombe'umi
mba'éichapa ha'e...

Iporã ñanemandu'a jahugakuévo, pe ja'éva ja'e porãva'erãha; upéva he'ise
hína ñamohenda porãva'erãha ñane ñe'ë, ñambojoaju porãva'erãha ojuehe ha
ja'evarãha umi omohesakãporãva reheguánte ñane remimo'ã.

JAHAIÑEPYRŪ HAĞUA:

Pu'ae jurugua ha tĩgua

Ñañomongetami:

- Mba'émba'epa rehuga yma ñane mitãme?.
- Mba'épa reñandu nemandu'ávo umíva?.
- Mba'emba'épa ohuga mitã ko'ağagua?.

Yma rohuga tikichuéla...valíta valíta...tuka'ẽ kañy...pelota muerta...

Umíva oremağui ojuehegui... roñemoi'arã peteĩ ñe'ẽme rohuga hağua.

Ñambohováimi:

- Mba'e ohuga mitãnguéra ta'angapegua?
- Mba'éicha oĩ hikuái?, Ja'emi mba'éichapa jahecha ichupekuéra.

Ko árape hi'ã ñañemoarandumieve guarani taikuéra rehe jahaikuaa hağua. Upevarã jaikuaa porãta umi achegety apytépe mba'éichapa oñemohenda taikuéra. Jahugami pytyvõhára ndive maravichu, maravichu...

Maravichu... maravichu

mba'embotepa...

yva pahápe aĩ

akã pahápe avei

porã ha vaípe aime

Ype apére aiko... (a- ã)

ñe'ẽ porãme aime
ere chéve mávapa che (e-ẽ)

Araĩ morotĩme aĩme
mita'ĩ sarakípe avei (i-ĩ)

yvyra pirúpe ajogua
ha che akã ári kyta
Jaguarete ñarõ kororõme
oĩ mbohapy jey
namichãi apu'ápe ajogua (o-õ)

Hu'u ha hu' ũme aike
kururúpe aĩ mbohapy jey
ha mbóipe ndachejái (u-ũ)

Ysyry satĩ ñepyrũ ha
ipahápe che juhu
pore'ỹ ndaipóri che rehe'ỹ (y-ỹ)

Ápe jahecha oĩha:

a-ã

e-ẽ

i-ĩ

o-õ

u-ũ

y-ỹ

Ñambohovái

Mba'éichapa ipu ko'ã tai?

Jaikuaave haġua

Ko'áva hína pu'ae: Pu'ae ha'e pe tai hyapúva ijehegui.

Guaraníme oĩ pakõi pu'ae

- poteĩ jurugua : a, e, i, o, u, y

ha

- poteĩ tĩgua : ã, ë, ĩ, õ, ũ, ÿ

- Jajesarekomi ko'ã ñe'ëre ha jajuhu pu'aekuéra ha ja'e jurugua térãpa tĩgua:

japepo

mitãra'y

Pety

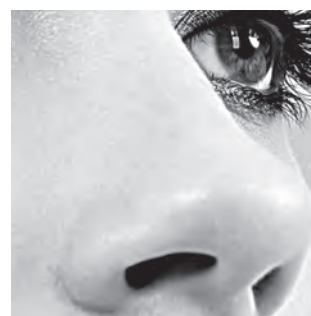
okẽ

pytũ

mokõi

tĩ

- Ja'e ñane akãgui ñe'ë oguerékova pu'ae jurugua ha tĩgua.
- Jahai ñandekuatiahaípe umi pu'aekuéra ha ña'ñeha'ã osẽ porã peve ñandéve.

Ñamba'apo ñane añomi

Ñamba'apomieve ñandekatupyru hañua:

- Ñamoĩ pu'ae ko'ã ñe'ẽme:

Ak_r_gu_

j_r_

T_es_

j_v_

t_t_m_

ku_

- Ñamoñe'ẽ mbo'ehára ndive ha upéi, ñane mbo'ehára ndive jahecha mba'épa jahaise guaraníme ha ñañeha'ã jahai ñaneañõ.

- Jajesareko porã ta'angáre, ja'e herakuéra.
- Jajapysaka porã mba'éichapa hyapu umi herakuéra, ha ñanemandu'a mba'eichagua taípa japiruva'erã jahai haña herakuéra.

ku_t_a

y_yr_

sa_u'_

y_yt_

ku_ur_

j_s_

k_ar_h_

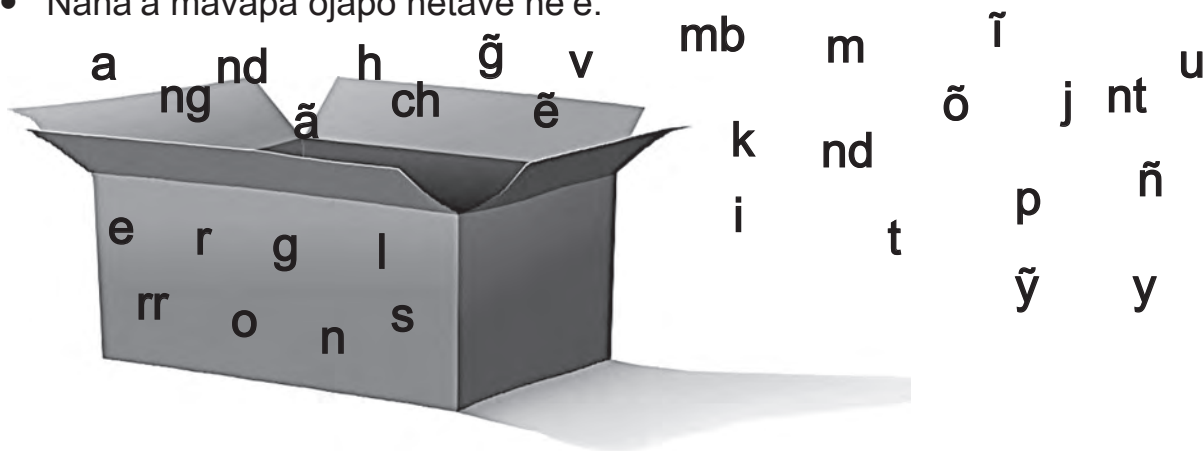

a_a_o_a

Ñamba'apo oñondivepa

- Ñañembyaty mokõi térã mbohapy irũ oñondive ha jaipuru taikuéra oĩva mba'yrúpe jajapo haġua ichugui ñe'ẽnguéra.
- Ñaha'ã mávapa ojapo hetave ñe'ẽ.

Ñambojoaju ta'anga herakuéra ndive.

Typycha.

Mandi'o.

Yva.

Juky.

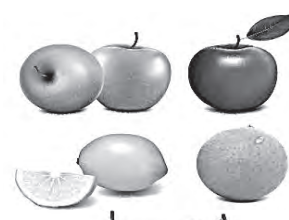
Kurapepẽ.

Óga.

ao

Ápe oĩ ñe'ẽ pehẽ oikotevẽva nderehe ojoaju porã ojuehe ha oiko haġua ichugui ñe'ẽ. Eñeha'ãmína embojoaju ha ejapo heta ñe'ẽ:

re tỹ õ mi ko ñe ' ku ty je ĩ
hu pe so y vi a ta re ña sũ
tã

Ñañeha'ã oñondive máva ojapo hetave ñe'ẽ ha jahai umiva ñande kuationhaípe.

Pytyvõhára ñanepytyvõ jajapo haġua ñe'ẽjoaju ichuguikuéra ha umíva ñamoñe'ẽ jevy ñane irũnguérape.

Iporã ko'ã ñe'ẽpehẽ ikatu avei jajapo kuation hatáva reheguágui ha jagueru mbo'ehaópe jaipuru haġua. Jaguerokokuaa heta voi péichagua ikatu haġua jaipuru mokõi oñoirũ oñondive.

Jajesarekomi haġua

Jaikuaamieve guaraní rehegua jahai porãve haġua jahávo:

- Ko'ã tai katu jaipurukuaa jahaítaramo umi ñe'ẽ guaraní oipurúva ñe'ẽ ambuégui.

d – f – ll

Techapyrã:

-Fideo.

-Llanta.

- Ko'ã tai castellano pegua katu ndojepurúi guaraníme:

b – c – q – w – x – z

Techapyrã:

-Vosa.

-Karaí.

-Kesu.

-Sapatu.

- Oĩ tai guaranimeguáva ipu joavýva castellano peguágui. Umivanikohína:

ch – j – h – y

Ko'áġa jahechamíta mba'éichapa jaipurúta umi tai.

Tai ch jaipuru haḡua hekopete:

- Ñañembosaráivo ñamoñe'êta kūjererã. Ñamombyta ñane akãme ha upéi ñaha'ã ñane irũ ndive mávapa he'i pya'eve.

Ijao chara cha'ĩ.

Chalái ijao chapĩ,

Ijao chalái chara chapĩ .

(Ma. Elvira Martínez de Campos)

- Kūjererãgui ñaḡuenohêta ñe'ẽ oguerékóva guive "ch".
- Ñamoñe'êmi ko marandu.

Jaikuaave haḡua

Tai (létra) "ch" guarani ñe'ẽme ndaipúi castellano peguáicha. Ipu ingléspe ipuháicha (sh).

Ñañeha'áva'erã ñambopu porã ko tai, háke sapy'ánte oĩ ombohyapúséva "j" icha.

- Ñamoñe'êmi ko'ã ñe'ẽjoaju. Jajepysakáta ñane irũ rehe ha ja'e chupe he'i porã térã he'i vaípa.
- a. Che ha'use chicharõ.
 - b. Mbokaja apĩme che japi ka'i.
 - c. Chipa ojapo ha'eño Chive.
 - d. Ña Chini ojapo mbeju.

Tai "j" jaipuru haḡua hekopete:

- Ñamoñe'êmi ko ñe'ẽpoty.

Tajy

Iporãite tajy.

Ipoty sa'yju.

Hetáma yvoty.

Yvýpe okukúi.

- Ñaḡuenohêmi ñe'ẽ oguerékóva guive tai "j".

Jaikuaave haḡua

Ñamoñe'êmi ko marandu.

Guarani ñe'ẽme pundie "j" ndaipúi pe castellano peguáicha, ipu inglés ha francés-pe ipuháicha.

- Ñambojoajumi tai “j” opavave pu’ae rehe jajapóvo ñe’ẽpehẽ ha jahai ñe’ẽ oguerékóva umi ñe’ẽpehẽ.

Tai “h” jaipuru haña hekopete:

- Japuraheijoaite “Che symi porã” vore.

Arekóva iñongatuhápe.

Amo che ánga ruguápe.

Che sy ne mborayhumi.

Avave noñauehẽ hendápe.

Ha pe kuarahy ratáicha.

Ohesape ha omimbi.

(Mauricio Cardozo Ocampos)

- Ñañoenohẽ purahéigui umi ñe’ẽ oguerékóva tai “h”.
- Ñamohesakãvo tai “h” jepuru guaraníme ñamoñe’ẽmi marandu hesegua:
- Jahekáta ñe’ẽ oguerékóva tai “h”, ñamoñe’ẽ ha jahai.

Jaikuaave haña

Tai “h” castellánope ndaipúi. Guaraníme katu ipu inglés téra alemánpe ipuháicha ha avei Alfabeto Fonético Internacional he’iháicha. Ojejavý ojehaíramo “jh”.

MBO'EPYRÃ ATY IRUNDYHA

TEMBI'U PARAGUÁI

Ko mbo'epyrã atýpe, temimbo'ekuéra ikatupyrýta:

- Ohechakuaa pe kuationaípa mba'éichagua (pohã rehegua, tembi'u apo rehegua, ñe'ẽpoty, memorándum, afiche, logotipo, ha mba'e.)
- Oikuaa porã mba'emba'érepa oñeñe'ẽ texto (moñe'ẽrã, ñe'ẽpoty, purahéi...) ohendúvape ha oguenohẽkuaa ichugui ikarakukute.
- Oikuaa mba'eraẽpa ojehu ha hapykuéri omohenda hekopete umi ojuhúva upe-rire, oñemombe'uhaguéicha.
- Oñomongeta iñirũnguéra ndive ha he'i hemiandu oporapo'i terã oñembohory'ỹre hapicha remiandúre.
- Imandu'a ha omombe'u jey mba'é rehepa oñeñe'ẽ ha oñeñomongeta hína kuri omoambue'ỹre mba'eve omombykykuévo.
- Ojapo ijehegui, iñakãguinte mombe'urã ha mba'e.

Ñañepyrũ haɣua

Tembi'u

Chipa so'o

Chipa

- Mba'éichagua tembi'u ha'useve?
- Ajapokuaa tembi'u Paraguái? Mba'éichagua?
- Mba'éichagua tembi'u jajapo avati ha kesúgui?
- Mba'égui ojejapo tembi'u jahecháva ta'angápe?

Ñamba'apo ñane añomi

Ja'emi mba'éichagua tembi'úpa jajapokuaa ñambojoajúrõ ojuehe ko'áva :

so'o

chipa

guasu

piru

pe

apu'a

Pytyvõharándi ñamba'apo; ja'e chupe peteĩ tembi'u jajapóva jepi réra ha mba'éichagua ingrediente ogueraha; ñane pytyvõhára ohai ohóvo umíva. Upéi ja'e ichupe mba'emba'épa ojapo'arã ha mboypa oñembohatava'erã ogy haña.

Ñañomongetami pytyvõhára ohaíva rehe ha jahechakuaa ñande jajapokuaa heta mba'e ha oiméne hetápe avei ñambo'e jaikoévo.

Ñamoñe'emi:

Tembi'u paraguái che ha'usetéva

Ndéichagua iporãva ndajajuhúi mamove

Nde juky, ne he'ẽ, nde saraki ha reveve

Avati, kamby, kesu, juky terã asuka

Kiveve, rora kamby térã mbaipýpe opa.

Mbeju, chipa guasu, chipa piru, chipa so'o..

So'o pe, so'o piru, so'o ku'i arroz

Terere rupa térã ekaru haña iporãnte avei.

Mburukuja rembiapo

Luque, enero 2011 jave.

Ñamba'apo oñondivepa

Ñambohovái haḡua porandu:

- Tembi'u paraguái piko receta terã ñe'ẽpoty? Mba'éicha reikuaa?
- Mba'épe ojoavy ñe'ẽpoty recétagui? Ha remañárõnte hese piko ikatúma reikuaa ñe'ẽpotyha peteĩ haipyre? Mba'ére piko?

Jaikuaave haḡua:

Hesakã haḡua ñandéve peteĩ kuatiajehaipyre ningo, ñamanguévo hese ikatúma hína jahechakuaa mba'éichaguápa. Receta terã ambue kuatiañe'ẽ he'íva ñandéve jajapova'erã, katuete:

- Oguerekova'erã peteĩ formato imba'eteéva, jahechávo, jaikuaáma voi ha'eha instructivo.
- Ipypye omombe'uva'erã ñandéve mba'emba'épa jajapova'erã jahávo ñaḡuahẽ haḡua ñaḡuahẽsehápe. He'ikuévo ñandéve mba'épa jajapova'erã, omanda ndéve, noporandúi ndéve ndegustápa térãpa nahániri: ejapo'arã katuete he'iháicha ndéve.
- Upe jajapova'erã ogueraha papapy, raya terã asterisco ikatu haḡuáicha jaikuaa mba'eraẽpa oiko ha mba'épa jajapova'erã uperire.
- Ogueraha jepi avei ta'anga omohesakãve haḡua he'iséva.

Ñamba'apo oñondive, ñande atýpe:

1. Jaiporavo oñondive peteĩ póstre ñandegustavéva ha jajapo oñondive peteĩ receta. Jahai ingrediente kuéra ha upéi ñamboysýi mba'emba'épa jajapova'erã jahávo. Oñondive jahechami oĩ porãmbápa. Ja'epápa ja'eva'erã térã ñanderesarái marandu iñimportantevagui? Oĩ porãpa ojoapykuéri ojejapova'erã térãpa jajavy'imi hina?
2. Ñañeha'ãmi ñambo'e ñane irũnguéra ndoikuaáivape mba'éichapa ojehai mensaje de texto peteĩ celúlárpe. Jahai porã ha upéi ñamaña oĩmbápa umi oĩva'erã. Ñanemandu'ake ñande nañaimemo'ãiha hina upepe ñamoesakã haḡua ja'eséva, ñande kuatiahai ijeheguiete oñe'ẽva'erã ichupe.

Ñamba'apo ñane añomi

Jahechahaguéicha jahaikuévo receta, iporã mantereí jajesareko jahai porãma jahávo. Eñeha'ãmieve rehóvo avañe'ẽ jepuru porã rapykuéri, ejapokuévo ko'ã tembiapo, ne añoháperãe:

Emongora pe tai oguerekóva ñe'ẽ ojehai porãmbaitéva guaraníme.

- a. Umi yagua oñarõ pyharekue.
- ã. Che aguereko heta mymba vaka.
- ch. Umi yvoty porãite jhyakuã asyete.
- e. Rehechápa amo cavaju morotĩ.
- ẽ. Ysry guasúpe oĩ surubi ha pacú.
- g. Yno'õ oĩháme katuite reyujúta heta sevo'í.
- g̃. Umi amambái ombopiro'y pe ka'aguy.
- h. Tamora'e opavavete oñangareko ñande rekoja rehe.

Emongora pe tai oĩháme ñe'ẽ ojehai vaíva guaraníme.

- a. Ñane retãme oĩ yvyty ndaijyvatéiva.
- ã. Ka'aguasu gotyo ymámi oĩ heta ka'aguy porã.
- ch. Chákope oikova'ekue ñorairõ tuychaitereíva.
- e. Timbo rakãre rejuhúta katuite peteĩ alónso rupa.
- ẽ. Ógape aguereko peteĩ mbarakaya jhũmíva.
- g. Eheja umi ypépe tojahu pe ysyrýpe.
- g̃. Iporãiteniko pe tajy sa'yju.
- h. Ko'ağa rupi sa'íma oñeñotỹ pe mba'ysyvo.

Jaikuaamína mba'éichapa jaipuruva'erã guaraníme pe muanduhe.

- Ñamoñe'emína (pytyvõhára ndive) ñe'ẽpoty Gumersindo Ayala Aquino rembiapokue.

Aikosénte

Aikosénte yvytúrõ

Ha nde ypýrupi ahasakuévo

Vevuimi roipejukuévo

Tahetũ pe nde syva,
Ha upéi ku mitã ñañáicha
Tamyasãimba pe nde áva
Iñapopẽ hyjuipáva
Ha upe rire tahasa.

Aikosénte yvytúrõ...
Ha aimemi nde yvotytype
Ha eju ne kuã apytépe
Che po'o mbeguekatu
Chemoĩ nde popytépe
Ha añoite reikuaaháicha
Chemoñe'é ku mitãicha
Ha upe rire cheretũ.

Aikosevénte yvotyꝛõ
Chemoĩ nde pyti'áre
Taikómo nde jeguakarõ
Ha py'ỹinte chemomorãvo
Ejayvy ha cheretũ,
Ha upekuévo nde py'águi
Enohẽ nde pukavýpe
Rerekóva ne angapýpe
Hendýtava ne mborayhu.

Aikosénte akãngytárõ
Ha aimemi pe ne akãguýpe
Ñaneaño pe pytũnguýpe
Tachejopy nde rova,
Ha upeichahágui ndekéra
Mbeguekatu rejerévo
Nde juru ohasakuévo
Ha'e tacheretũmba.

Aikosénte ne mbo'ýrõ...
Nde ajúri ñasãingohápe,
Taikove nde rayhupápe
Upépente cheañomi
Ha sapy'ánte rejaivývo
Tahecha kirirĩhápe

Rerekóva ñemihápe...

Mokõi guyratĩmimi.

Hi'ãnte reikuaa'ỹre

Aiko pe yva ajúrõ

Ha ne rãĩ chembojurúvo

Ne rembe tachepyte

Che yuhei amboguévo

Tacherapy nde rata,

Ha aḡuahénguévo yvápe

Ta'u pe nde hiérete.

Ñañomongeta rire ñe'ẽpotýpe he'íva rehe, ja'emi mbeguekatu.

Aikosénte - tahetũ - syva

Jahechami moõitépa ja'e mbareteve umi ñe'ẽ.

Peteĩ pu'ae niko katujete pe ja'e mbaretevéva ñe'ẽme. Upe ipu mbareteveha ikatu ojehechauka térã nahániri. Ojehechauhakháina oñemoĩrõ hi'ári peteĩ rraja'i (').

- Ñama'ẽmijeýna ñe'ẽpoty ha jahechami ipype mba'éichagua taípepa katujete opa.
- Ñamoñe'ẽ ko marandu.

Mayma ñe'ẽ guaranimegua opava'erã katujete pu'aépe. Umi pu'ae héra "Pu'ae paha".

- Ñaḡuenohẽmi ñe'ẽpotýgui po ñe'ẽ ha jahaiguy umívape ipu'ae paha.
- Ñamoñe'ẽ porãmi umi ñe'ẽ ñaḡuenohẽva'ekue jahechakuaa haḡua máva tai áripa ho'a pu mbareteve.
- Ñambohovái ko porandu:
Mba'éichagua tai áripa ho'a pu mbareteve?.
- Ñamoñe'ẽ ko marandu:

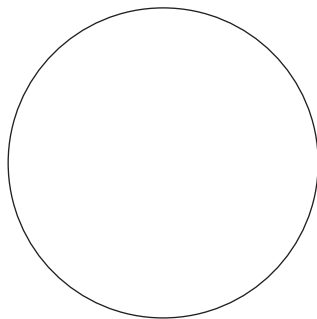
Guarani ñe'ẽme muanduhe ho'ava'erã katujete pu'ae ári. Upe pu'ae héra "pu'ae pu'atã".

- Ñamongora pu'ae pu'atã umi ñe'ẽ ñaḡuenohẽva'ekuépe.
- Jahechamíta mba'eichaitépa oĩ umi ñe'ẽme pu'ae paha ha pu'ae pu'atã. Sapy'ante ikatu pe pu'ae paha ha'e avei pu'ae pu'atã.
- Jahaíta "Pph" pu'ae paha guýpe ha "Ppt" pu'ae pu'atã guýpe.

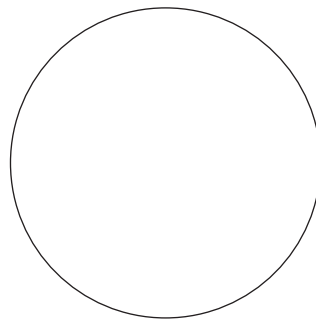
Tahýi óga jagua

Ju'i yryvu kái

- Jahechamíta mba'épepa ojojogua térã ojoavy umi ñe'ẽ ha jajapo mokõi aty.

Ñe'ẽnguéra oguerekóva pu'ae
pu'atã ndaha'éiva Pu'ae paha

Ñe'ẽnguéra oguerekóva pu'ae
pu'atã ha'éva avei pu'ae paha.

Jahai mba'épa jahechakuaa:

.....

.....

.....

- Ñambohovái ko'ã porandu:

Guaraníme opavave ñe'ẽ oguereko muanduhe. Oĩ ñe'ẽ ojehaíva hi'ári pe muanduhe. Mba'éicha javépa upéva?

.....

.....

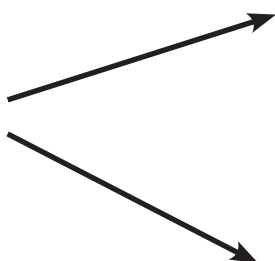
Oĩ ñe'ẽ ndojehaíriva hi'ári muanduhe, upéva jahechakuaa ñahendúvonte. Mba'éicha javépa upéva?

.....

.....

- Ñamombykývo ikatu ja'e kóicha:

Muanduhe pu'atã

Jahaíva ('): Pu'ae pu'atã ndaha'éiramo pu'ae paha. Techapyrã: ára, nerenói, purahéi.

Ndajahaíriva: Pu'ae pu'atã ha'éramo pu'ae paha.

Techapyrã: mesa, apyka, kapi'i

Jajesareko porãva'erã jahai haña muanduhe pu'atã, ikaturupi omoambue ja'eséva:

Ava – áva.

Yva – ýva.

Ype – ýpe.

Ara – ára.

Jahechauka haña arandu ko mbo'epy rehegua

Jajapomi ko'ã tembiapo:

Jahai:

Po ñe'ẽ oguerekóva muanduhe jahaíva.

-
-
-
-

Po ñe'ẽ oguerekóva muanduhe ndojehaíriva.

-
-
-
-

Jahaiguy pu'ae pu'atã ko'ã ñe'ẽmegua ha ñamongora pu'ae paha.

Pykasu mamópa ára

Mbytépe eirete arai

- Jahai muanduhe pu'atã umi pu'ae pu'atã oikotevẽva ári.

Ahata oikytĩ pya'e

Aguata rejutapa eguatake

- Jahai muanduhe pu'atã ñe'ẽ oikotevẽvape.

- ▶ Che sy ho'u eira kesure.
- ▶ Ou karaikuera pe oga guasugui.
- ▶ Pe kuñataĩ omondema ao overapava.
- ▶ Ajuta ne rendape jaha haña tupaope.

MBO'EPYRÃ ATY POHA

TEMBIASAKUE

Ko mbo'epyrã atýpe, temimbo'ekuéra ikatupyryta:

- Moñe'ẽrã ohendúvagai, ohekyikuaa: mavamávapa ojapo, mba'épa ojapo, mba'éichapa heko, moõpa ha araka'épa oiko oñemombe'úva.
- Ohechakuaa umi oñemombe'úvapa oiko gueteri avei ko'ágã rupi terãpa nahá-niri.
- Iñakãgui omohu'ã ambueháicha ohendúva ha omosekã mba'erepa ojapo upéicha.
- Omombe'u porã mba'emba'épa ojapo jepi arako'ẽre.
- Imandu'a ha omombe'u káso, maravichu, mombe'urã ha mba'e.
- Omobe'ukuaa mba'éichapa hekoha, mymbakuéra, ka'avo ha mba'e ku jahe-charõguáicha oñe'ẽnguéro.
- Ohaikuéro, oñeha'ã ilétra ohaijoja porã .
- Ohai porã jehaipyre oipurukuéro hekopete muanduhe, taikuéra, tigua rechaukaha ha mba'e.

Ñañepyrũ haḡua:

- Jaikuaa piko Ka'i ha Karaja rembiasakue oñemombe'úva jaikoháre?
- Mba'éicha ojekuaa Ka'ípe: iñakãhata? Hova atã?
- Mba'éicha ojeikuaa Karajápe?
- Oĩ piko ñandepaytépe terã jaikoha rupi ojeheróva Ka'i térã Karaja?
- Mba'ére oje'e ichupekuéra upéicha?

Ñanemandu'ami, pytyvõhára ndive, moñe'ẽrã Ka'i ha Karaja Albina Paredes de Torres ojapova'ekue ha ñamoñe'ẽmava'akue. Ñanemandu'akuéro, ja'emi mba'éichapa Ka'i reko:

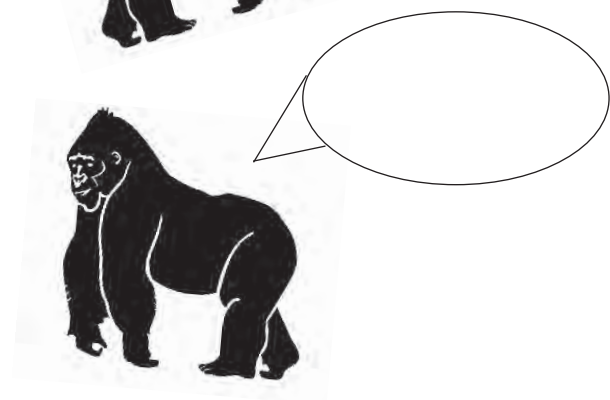
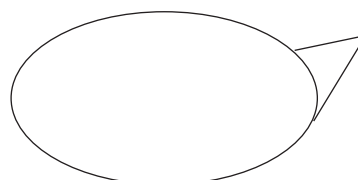
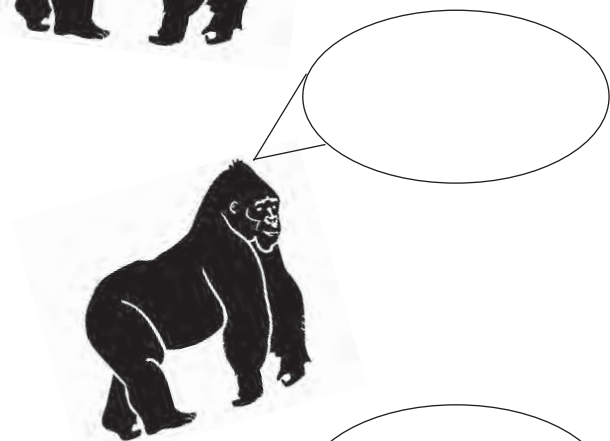
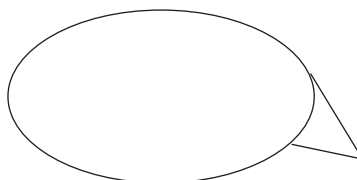
- Isaraki.
- Iñakãhatã.
- Itie'ỹ.
- Oñemotenonde katuete hapicháre.
- Ha'e nosẽvaíri araka'eve.
- Oñembohory mante'arã hapicháre....

Ñamba'apo oñondivepa

Jajesarekomi ta'angakuérare

Ka'i ha Karaja

Ñañembyaty, ha ñane akãgui, jajapo peteĩ Ka'i ha Karaja rembiasakue. Ñamoñepyrũ haġua, ñamombe'uva'erã mávapa, moõpa, mba'érepa oñeñe'ëta. Ha upéi, jahai umi mba'e apu'ape mba'épa he'i hikuái ojupe.

- Ñamohu'ã haġua, ja'eva'erã mba'éichapa opa.
- Ñamoñe'ë ñane rembiapo ñane irũnguérape ha ñahendu avei ha'ekuéra ojapova'ekue.
- Jahecha ñandeapytépe máva ikatu ojapo Ka'i ramo ha máva umi karajakuéra ha jajapo ñoha'anga ñane mbo'ehaokotýpe.
- Ñamboguapýta ñane rembiapo peteĩ kuatiáre, ñamoĩ hese ñande réra ha ñamoĩ ñane mbo'ehaokotýpe ojehecha haġuaicha.
- Jajapopa rire ko'ã tembiapo, jahechauaamíta ñande rekoháre, araka'e javépa oĩ :
- ▶ Heko Ka'iva:
- ▶ Heko Karajáva:

Ja'emi avei, ñandejehe, ñande reko ka'i jepipa terãpa nahániri. Mávapa ohechauka jepi ñandéve oimérõ upéicha javérõ?

Jajesarekomi haġua:

- Jepive, ñandeapytépe oĩ ñane irũ ñandeheroséva peteĩ mymba ramo, opuka haġua ñanderehe. Naiporãi ñañombohory ojuehe. Iporã ñañohenói ojupe ñande réra teẽ rupi ha ñanemandu'a avei mymbakuéra ñane irũha ko yvyape ári ha ñanepytyvõ hikuái opaite mba'épe.

Jaikuaave haġua jahávo:

Umi moñe'ërã oguerekóva mymba oñe'ëva yvyporarõġuaicha ha omobe'úva hembiasakue niko mombeurã heráva káso. Ñane retãpýre heta oĩ mymba rehegua káso, ha oĩ avei káso oguerekóva yvypóra rembiasakue.

Umíva ndojekuaavéima voi máva ijapohare, ohasa ñandéve ñande ypykuéragui ha heta jey, oĩma tapicha iñakã poráva ha ojapo ijehegui káso pyahu.

Ñamba'apo oñondivepa

Ñamoñe'ẽmi oñondive ko mombe'urã:

Ka'a

Oikójeraka'e peteĩ karai ohayhuetereíva itajýra peteĩme: peteĩ mitãkuña iporã ha imarangatúva. Itúva hakate'yeterei hese ha ndoikuaái mba'épa oja póta ani haña oje hu ichupe mba'eve ivaíva ha ha'e oikuaa ko yvy apére oíha heta tekove ñaña.

Upévore pe karai ogueraha mombyry itajýrape okyhyjégui umi mba'e vaígui. Oho avei hendive hembireko. Heta uguata rire oíke hikuái peteĩ ka'aguy tuichávape ha upépe opyta oiko haña.

Upépe pe karai oñemitý ha sapy'ánte oí ára ndoguerekoiha mba'eve ho'uva'erã; upéicharamo oheka ka'aguýre yva térã eíra ho'u haña. Heta ára upéicha ohasa'asy. Ko'ã mba'e nomokangýi chupekuéra ha ko'eko'ẽrente oñemitýve hikuái.

Peteĩ jevy oguahẽ hogapekuéra peteĩ karai tujami ha he'i óga járape:

-Ikatúpa apytami ko pyhare akemi pende rógape.

Omonéi chupe óga jára ha he'i itajýrape:

-Tereho che rajy, umi mba'emimi jarekóva ñane rembi'urã eme'ẽ ko karaípe, oime'arãniko iñembyahýi.

Ha upéicha ome'ẽmba umi mba'e oguerekomíva upe karai poriahúpe. Upéi ko'ẽ rire pe karai ojekuaauka óga járape ha'eha Ñandejára remimbou. He'i óga járape:

-Ñandejáraniko ohepyme'ẽse ndéve reñangareko porã rehe nde rajýre. Ani haña oje hu chupe mba'eve ivaíva ha omano'ý haña araka'eve, ajapóta chugui ka'avo. Ága guive ñahenóita chupe ka'a. Heta mba'e vai ha iporãva ikatúta ko'águi ojejapo. Nde rajy araka'eve nomanomo'ãi. Oñekytĩmbáramo jepe hakã, heñói pyahu jevýta ha iporãvéta.

Ha péicha, ko mitãkuña porãgui oikóra'e pe mba'e oje purúva heta mba'erã ha ojekuaáva opárupi, hérava Ka'a.

Oíháicha Pedro Moliniers kuatiahaípe.

Ñamba'apo ñane añomi

- Ñamohesakāmi ñe'ẽ ndajaikuaaporāiva mba'épa he'ise:

Ñamba'apo oñondivepa

- Ñañomongetamína ko'áva rehe, ha ja'e hesekuéra mba'éichapa hikuái:
 - Mitākuña túva: _____
 - Mitākuña: _____
 - Mitākuña sy; _____
 - Karai Tujami Ñandejára remimbou: _____

Ñañembytay ha jaiko ñande apytépe ku ñandérõguáicha ha'ekuéra, ha ja'emi mba'épa ñañandu ha mba'épa jajapóne ñandéramo ha'ekuéra. Jajapóne piko peicha jey terã nahániri? Mba'ére?

- Mitākuña túva: _____
- Mitākuña: _____
- Mitākuña sy; _____
- Karai Tujami Ñandejára remimbou: _____

Ñamboguapy kuatiáre “Ka’a” pyahu jajapóva ñande ñandejehegui ñamoambuévo ñamoñe'ẽva'ekue:

- Jahechami mba'e porã (valores) oguerekóva ko mombe'urã:

- Oĩ gueteri piko ñande rapicha ogueroviáva ko'ãichagua mombe'urã? Mba'ére upéva? Mba'éicha rehecha nde upe mba'e?

- Jahayhuetereirõ peteĩ mba'e (térã peteĩ yvypóra) piko iporã jaguerokañy ani avave ombyai ñandehegui, terã nahániri? Mba'ére?

Jahechauka hañua arandu mbo'epy rehegua

- Ñamohu'ã hañua ko mbo'epyaty, ñañembyaty oñondive ha jahechakuaami:
 - ▶ Mba'e pyhahúpa jaipyhy?.
 - ▶ Mba'éichapa ñaaprende porãve, mba'épa jahecha ramove?.
 - ▶ Mba'épa ikatu ñambo'e ñande rapichápe?.

ARANDUKA OJEIPURUVA OJEJAPO HAĞUA KO TEMBIAPO

- Acosta, F. (2000) *Ñe' èporähaipyre Guaraní*. Asunción: Editorial Marben.
- Acosta, F. et al. *Ñemity*. Revista Bilingüe de Cultura. Asunción. Num. 1 al 25.
- Acosta, F. (1994) *Tuguaijetapa*. Edición del autor. Asunción, Paraguay.
- Acosta, F. (1997) *Ypekü*. Asunción: Edición del autor.
- Acosta, F. & Vigo, S. (1998) *Ko'ëmbota 2,3,4,5,6*. Asunción: Ed. Marben.
- Acosta, F. (1997) *Suruku'a*. Asunción: Edición del autor. Asunción.
- Aguilera, D. A. (1996) *Ñe'ënga*. CEPAG. Asunción.
- Armato de Welti, Z. (1995) *Diccionario Guaraní de Usos*. Córdoba: Editorial Fundación Ross.
- Cadogan, L. (1992) *Ayvu rapyta*. Asunción: Editorial Color.
- Cassany, D. y otros. (1994) *Enseñar Lengua*. Tomo II. Barcelona: Editorial Graó.
- Constitución Nacional de la República del Paraguay*. (2004) Justicia Electoral. Banco Interamericano de Desarrollo. Asunción.
- Dejuán Espinet, M. (1997) *La comunicación en una clase de español como segunda lengua*. Madrid: La Factoría.
- Guash, A. & Ortiz, D. (2001) *Diccionario Castellano – Guaraní – Guaraní – Castellano / Asunción*. CEPAC, 2001.
- Krivoshein de Canese, N. et al. (1992) *Jaleéna Guaraníme*. Base-Ecta/Diócesis de Concepción. Asunción.
- Lope Blanche, J. M. (1987). *Análisis gramatical del discurso*. México, D.F.: UNAM.
- Ministerio de Educación y Culto. (1993) *Delineamientos Curriculares de la Educación Escolar Básica / MEC*.
- Ministerio de Educación y Culto. (1998) *Guía para el planteamiento a nivel escolar / MEC /FNUAP*. – Asunción: MEC, FNUAP.
- Ministerio de Educación y Culto. (1998) *Materiales de Educación a Distancia / MEC, AECI / ONG*. –Asunción: MEC, AECI / ONG.
- Ministerio de Educación y Culto. (1995) *Programa de alfabetización bilingüe / Dirección de Educación de Jóvenes y Adultos*. – Asunción: MEC.
- Ministerio de Educación y Cultura. (2010) *Programas de Estudio del 1º al 3er. Ciclo*.

Ministerio de Educación y Culto. (1995) *Pytyvorã*. Guía didáctica para el aprendizaje del guaraní como lengua materna. Módulos I, II y III / MEC. – Asunción: MEC.

Moliniers, P. (1995) *Guarani Moköiha*, Asunción.

Morínigo, M. A. (1931) *Hispanismos en el Guaraní*. Buenos Aires: Talleres S.A Casa Jacobo Peuser.

Morínigo, M. A. (1990) *Raíz y Destino del Guaraní*. Biblioteca Paraguaya de Antropología Universidad Católica, Volumen 8, Asunción.

Paeba. (1995) *Programación Pedagógica y Módulos I, II y III*. – El Salvador: Libros de Centro América.

Richard, J. & Rodger, T. (1997) *Enfoques y métodos en la enseñanza de idiomas*. Cambridge, 1997

Stubbs, M. (1987). *Análisis del discurso: análisis sociolingüístico del lenguaje natural*. Madrid: Alianza Editorial.

Van Dijk, T. A. (1980). *Estructura y funciones del discurso*. México, D.F.: Siglo Veintiuno.

*Material “*Tembiaporã ojehai poräve haçua guaranime*” elaborado por la Lic. Nancy Oilda Benítez Ojeda, en archivo sin publicar.